

УДК [340.15:344.13/.14](477)»1917/1918»
DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.1.4>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВІЙСЬКОВОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ ЗА ЧАСІВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

Едер П.Т.,
*кандидат юридичних наук,
викладач кафедри управління повсякденною діяльністю військ
та тилового забезпечення
Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного,
докторант кафедри історії держави, права та політико-правових учень
Львівського національного університету імені Івана Франка,
суддя Шевченківського районного суду м. Львова,
ORCID: 0009-0007-8727-4432
e-mail: pavlo.eder@gmail.com*

Едер П.Т. Правове регулювання діяльності органів військової юстиції в Україні за часів Центральної Ради.

У статті проаналізовано становлення правового регулювання організації та діяльності органів військової юстиції в Україні за Центральної Ради. Показано, що в силу політичних обставин, зокрема перебування більшості українських земель у складі російської імперії, організація військового судочинства базувалася на російському законодавстві другої половини XIX ст. – початку XX ст. Українська революція, яка розпочалася у 1917 р. висунула вирішення питання створення органів військової юстиції. Однією з гострих проблем була нестача кваліфікованих юристів-українців. Найбільш поширеними у той час були злочини проти держави та громадського порядку, які становили небезпеку для органів чинних влади та революційних змін загалом. Відтак, Генеральний секретаріат 13 листопада 1917 р. створив Комісію для охорони ладу в Україні (Комісію по охороні краю). До її складу увійшли представники окремих секретарств, зокрема військових, земельних, продовольчих, судових, національних справ. Відповідно до ініціатив з розбудови українського судівництва, 2 грудня 1917 р. був створений Генеральний суд УНР, який виконував функції головного військового суду – до створення спеціалізованого військового суду.

Розкрито, що під час становлення військового судочинства за Центральної Ради значна увага приділялася військовим прокурорам. Посада прокурорів була достатньо важливою під час здійснення військового судочинства. Військові прокурори і їхні помічники не проводили попереднього слідства, а здійснювали нагляд за дотриманням законом. Проте вони мали право бути присутніми під час слідчих дій. Особи, які займали посади прокурорів і товаришів прокурора окружних судів залишалися поза штатом. Отримуючи матеріали попереднього слідства, військовий прокурор був зобов'язаний вирішити, чи підлягає справа військово-судовій владі, чи проведене слідство у повному обсязі, чи потрібно передавати справу у суд, чи її можна вирішити у дисциплінарному порядку. У випадку неповноти проведеного слідства прокурор мав право скерувати справу на дорозслідування. Змінювати порядок підсудності прокурор права не мав. Якщо командир погоджувався із висновком прокурора про те, що справа не підлягає розгляду військового суду, він готував відповідне розпорядження.

Наголошено, що становлення правового регулювання організації та діяльності органів військової юстиції на початковому етапі Української революції було складним процесом, який відбувався в умовах важливих політичних подій. Однією з важливих завдань військової юстиції було забезпечення дисципліни в армії та боротьба із зловживаннями владою військовими чиновниками. Кроки Центральної Ради на початковому етапі Української революції були спрямовані на українізацію та демократизацію суду в Україні, розробку низки законопроектів, що мали окреслити судоустрій на засадах автономії. Однак, навіть проголошена у листопаді 1917 р. Українська Народна Республіка стала визнала чинним російське законодавство, за винятком випадків, коли це законодавство суперечило ухваленим законом Центральної Ради.

Встановлено, що у початковий період Української революції було ухвалено низку законів та інших нормативно-правових актів, які визначали діяльність війська і лише опосередковано – військової юстиції. В українському військовому судочинстві на початку революції були закріплені принципи незалежності суддів від адміністрації, що забезпечувалося процедурою їх призначення; складного порядку їх притягнення до дисциплінарної відповідальності; відмови від інквізиційного типу кримінального процесу; відокремлення суду від обвинувачення (покладено на прокуратуру); поділу кримінального процесу на дві частини – слідство і власне суд; забезпечення обвинуваченим права на захист; гласності, усного й неперервного характеру судового розгляду тощо.

Ключові слова: військова юстиція, дисциплінарна відповідальність, правове регулювання, держава, Україна.

Eder P. Legal regulation of the activity of military justice bodies in Ukraine during the time of the Central Rada.

The article analyzes the formation of legal regulation of the organization and activities of military justice bodies in Ukraine under the Central Rada. It is shown that due to political circumstances, in particular, the fact that most of the Ukrainian lands were part of the Russian Empire, the organization of military justice was based on the Russian legislation of the second half of the 19th century – the beginning of the 20th century. The Ukrainian revolution, which began in 1917, proposed a solution to the issue of the creation of military justice bodies. One of the acute problems was the lack of qualified Ukrainian lawyers. The most widespread at that time were crimes against the state and public order, which posed a danger to the current authorities and revolutionary changes in general. Therefore, on November 13, 1917, the General Secretariat created the Commission for the Protection of Order in Ukraine (the Commission for the Protection of the Territory). It included representatives of individual secretaries, including military, land, food, judicial, and national affairs. In accordance with the initiatives for the development of the Ukrainian judiciary, on December 2, 1917, the General Court of the Ukrainian People's Republic was created, which performed the functions of the main military court - until the creation of a specialized military court.

It was revealed that during the formation of military justice under the Central Rada, considerable attention was paid to military prosecutors. The position of prosecutors was quite important during the implementation of military justice. Military prosecutors and their assistants did not conduct preliminary investigations, but supervised compliance with the law. However, they had the right to be present during investigative actions. Persons who held the positions of prosecutors and fellow prosecutors of district courts remained out of state. Upon receiving the materials of the preliminary investigation, the military prosecutor was obliged to decide whether the case is subject to military judicial authority, whether the investigation has been carried out in full, whether the case should be transferred to court, or whether it can be resolved in a disciplinary manner. In the case of incompleteness of the conducted investigation, the prosecutor had the right to refer the case to further investigation. The prosecutor had no right to change the order of jurisdiction. If the commander agreed with the prosecutor's conclusion that the case was not subject to consideration by a military court, he prepared the corresponding order.

It is emphasized that the establishment of legal regulation of the organization and activities of military justice bodies at the initial stage of the Ukrainian revolution was a complex process that took place in the context of important political events. One of the important tasks of military justice was to ensure discipline in the army and fight against abuse of power by military officials. The Central Rada's steps at the initial stage of the Ukrainian revolution were aimed at the Ukrainization and democratization of the court in Ukraine, the development of a number of draft laws that were supposed to outline the judicial system on the basis of autonomy. However, even the Ukrainian People's Republic, proclaimed in November 1917, recognized Russian legislation as valid, except for cases when this legislation contradicted the law adopted by the Central Rada.

It has been established that in the initial period of the Ukrainian revolution, a number of laws and other normative legal acts were adopted that determined the activities of the army and only indirectly – military justice. In the Ukrainian military judiciary at the beginning of the revolution, the principles of independence of judges from the administration were established, which was ensured by the procedure of their appointment; the complex procedure for bringing them to disciplinary responsibility; refusal of the inquisitorial type of criminal process; separation of the court from the prosecution (entrusted to the prosecutor's office); dividing the criminal process into two parts - the investigation and the court itself; providing the accused with the right to defense; publicity, oral and continuous nature of the trial, etc.

Key words: military justice, disciplinary responsibility, legal regulation, state, Ukraine.

Постановка проблеми. У сучасних умовах війни росії проти України одним з найважливіших завдань є захист Української держави. Важливим також є розбудова Збройних Сил України та створення ефективного національного військового законодавства. Значний інтерес викликає питання формування та функціонування у сучасній Україні органів військової юстиції, яке упродовж тривалого часу активно дискутувалося як науковцями, так і політиками, державними й громадськими діячами, військовими та ін.

Сьогодні значний науковий інтерес викликає ґрунтовне й комплексне історико-правове дослідження становлення правового регулювання діяльності органів військової юстиції в Україні за часів Центральної Ради.

Історико-правові аспекти становлення правового регулювання організації та діяльності органів військової юстиції в Україні за Центральної Ради має, безперечно, велике пізнавальне, історико-теоретичне та практичне значення. Дослідження в історико-правовому контексті дає змогу насамперед заповнити прогалини в історико-юридичному знанні про еволюцію української військової юстиції і на цій основі досягти головної мети – створення неупередженої об'єктивної концепції розвитку військової юстиції в сучасній Україні.

Метою статті є історико-правовий аналіз становлення правового регулювання діяльності органів військової юстиції в Україні за Центральної Ради.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, військова юстиція – це окрема правова система, яка застосовується до військовослужбовців, а в окремих випадках – і до цивільних осіб, діяльність яких пов'язана зі збройними силами. Традиційно, головною метою військової юстиції є збереження дисципліни, належного порядку в збройних силах та забезпечення їх боєздатності. Історично, військова юстиція функціонувала як окрема система правосуддя з більш суворими правилами та процедурами, спрямованими на забезпечення дисципліни та боєздатності армії. Поясненням існування спеціалізованої судової системи є специфічний характер військового життя, де дисципліна, ефективна організація та субординація відіграють вирішальну роль [1, с. 2].

Чинна на початок Української революції система судочинства складалася з двох ланок: *мирові суди* з виборними суддями (розглядали дрібні цивільні та кримінальні справи) і *загальні суди* з призначуваними суддями (ця ланка складалася з: 1) окружних судів – судів першої інстанції в цивільних і кримінальних справах у межах визначеної компетенції; 2) судових палат; 3) Сенату – вищого касаційного суду). Питання державних злочинів розглядав Верховний кримінальний суд [2, с. 299].

Військові суди вважалися судами особливої підсудності і їхня роль в умовах Першої світової війни закономірно зростає. Суспільство болісно сприймало занепад військової дисципліни, наявність правопорушень, які здійснювали солдати. Під військовою дисципліною розуміли суворе і точне дотримання норм, визначених законодавством. Інституція, яка теоретично мала б бути взірцем порядку і стабільності такою не була. Громадський діяч, учасник Української революції Микита Шаповал наголошував: «дисципліна у війську мусить бути подвійною: політично-суспільна дисципліна є вимогою того суспільного групування, при якому військо виконує роллю технічного апарату, і адміністративно-військова дисципліна, як умова існування самої військової організації, як система внутрішньої гармонії» [3, с. 10]. Власне, із двома зазначеними складовими дисципліни в українському війську існували проблеми, які згадуваний вище М. Шаповал виводив з «організації самого суспільства», вважаючи ситуацію у війську відзеркаленням соціальних реалій [4, с. 11].

Закономірно, армія, де не забезпечена дисципліна, не може ефективно виконувати свої прямі функції із гарантування безпеки держави і сама по собі може слугувати дестабілізуючим чинником суспільно-політичного життя. Відтак, у системі державних заходів, покликаних унеможливити цю дестабілізуючу роль, важливу роль відігравала військово-судова система [5, с. 23-24]. Перший військовий з'їзд, про який йшлося у першому підрозділі, у своїй резолюції теж торкнувся питання підтримання дисципліни і його делегати були певні, що «за найкращий засіб підтримання свідомої дисципліни, яка одна тепер можлива в народній армії, яка повинна опиратись не на страх а на довіря і взаємне розуміння солдатів і офіцерів, а також на високий дух, який в свою чергу може бути піднесений тільки якоюсь великою, загальною об'єднуючою ідеєю, а одною з таких ідей для українців є ідея національного відродження, – з'їзд вважає потрібним негайне зпочулення всіх українців в війську в одну національну армію. Разом з піднесенням дисципліни зникне дезертирство» [6].

З початком Української революції у 1917 р. в Києві її учасники висунули не лише соціальні гасла, зокрема рівності і вирішення земельного питання, але й закликали провести українізацію державних установ, зокрема суду. Так, Кооперативний з'їзд, який відбувся упродовж 14–15 березня 1917 р. у

Києві, закликав, що «українська мова повинна бути введена негайно в школі, у суді, у всіх громадських і урядових інституціях (параграф 8)» [7]. Подібні заклики фіксуємо і у вітальних телеграмах з регіонів, які приходили в квітні 1917 р. на підтримку Національного з'їзду, який легітимізував Центральну раду, ставши одним із важливих етапів революції. Так, у вітальній телеграмі із Золотоноші йшлося: «тридцятьмільоновий народ зуміє виробити такі закони, що буде всім гарно жити, хай лунає рідна мова всюди, і в школі, і в суді, і в церковній проповіді, під цим підписуємося (53 підписи)» [8].

Український правничий з'їзд у червні 1917 р. закликав до «відновлення українського права» й запровадження незалежних від російських судових установ [9, с. 317]. Заступник голови УЦР Федір Крижанівський 27 червня 1917 р. закликав ужити негайних заходів у справі українізації суду і подбати, щоб «в судових палатах були наші люди, бо 90% діл, котрі там розбираються, – се селянські діла... При університетах треба завести кафедри цивільного українського права» [10, с. 133]. Власне, Декларація Генерального секретаріату від 27 червня 1917 р. передбачала демократизацію й українізацію судочинства на українських землях [11, с. 33-34]. Радикальних змін так і не відбулося, за винятком призначення Секретарем судових справ Валентина Садовського (УСДРП) [12, с. 8–15]. Він походив з родини священника з Волині, був випускником юридичного факультету Київського університету. До війни Садовський відзначився як активний громадський діяч, учасник українських студентських громад у Петербурзі. На час Української революції жив у Києві і займався адвокатською практикою [13, с. 7]. Проте в умовах пошуків Генеральним секретаріатом порозуміння з російським Тимчасовим урядом й фактичної відмови від автономії, це призначення не стало дієвим. В «Інструкції Тимчасового уряду Генеральному секретаріату» 4 серпня 1917 р. ця посада не згадувалося узагалі [14, с. 14]. Попри це, Генеральний секретаріат у своїй діяльності продовжував обстоювати (принаймні на словах) реформування судових установ відповідно до суспільних запитів [15, с. 6].

Російський Тимчасовий уряд, влада якого після прийняття II Універсалу Центральної Ради формально поширювалась і на українські землі, ухвалив рішення про доцільність існування *полкових судів*, заохочуючи виборні начала у їх формуванні. Полковим судам у той час надали певну свободу у судовій діяльності. До складу суду входили три офіцера – обраних на зібранні офіцерів полку й три солдати – обраних на ротних зборах. Підсудність полкових судів стала поширюватися не лише на солдат, але й на всі категорії військовослужбовців до рівня командира батальйону. Система полкових судів відповідала військово-окружній системі управління. Такий підхід у принципі дозволяв суттєво скоротити терміни попереднього і судового слідства й одночасно покращити якість судових рішень. Це також дозволяло можливість командуванню своєчасно вживати оперативні заходи до вояків, котрі порушували військово дисципліну, вчиняли дисциплінарні проступки.

Інститут полкових судів дозволяв диференційовано й ефективніше підходити до кожного солдата, звинуваченого у порушенні дисципліни. Крім того, спрощення судочинства в полкових судах з дрібних порушень полегшувало роботу прокуратури, військових і військово-окружних судів, дозволяючи їм зосереджуватися на серйозніших справах. Таким чином, більшість справ, пов'язаних з правопорушеннями, на зразок – утечі, неявки на службу у визначений час, порушення правил караульної служби, самовільне відлучення з частини, незначні крадіжки, зумисне псування амуніції, образа посадових осіб, присвоєння знайдених речей – розглядали полкові суди. Незворотність покарань – засобів, за допомогою яких держава застосовувала примус, до осіб, котрі вчинили небезпечні діяння – почасти запобігала поширенню нових правопорушень [16, с. 11]. Варто відзначити однак, що полкові суди були більш ефективні в тилу, де докладали зусиль в підтримці військової дисципліни, підтриманню правопорядку у частинах і сприяли вихованню особового складу.

Проте в бойових умовах й революційних подіях ефективність полкових судів була достатньо низькою, а відтак на перший план виходили *військово-польові суди*. В Російській імперії у 1867 р. під час судової реформи при кожному полку був створений суд, а у військовій окрузі – військово-окружний суд. Вищою касаційною інстанцією був *Головний військовий суд*. Також було визначено структуру *військової прокуратури*. Загальний нагляд за діяльністю судів і військової прокуратури здійснював військовий міністр [17, с. 31–35]. Ця система з невеликими винятками перенеслася і на українську армію.

Однією з гострих проблем була нестача кваліфікованих юристів-українців. Голова Штабового Суду 12 пішої дивізії, старший військовий прокурор Головного Військово-Судового Управління, старший юрисконсульт і член Консультації Міністерства юстиції Юрій Киркиченко згадував: «Військовий корпусний суд, до якого я належав... складався переважно з москалів. Крім мене, українцями визнавали себе голова суду генерал-майор О.А. Гречка (розстріляний большевиками в Києві в 1919 році), секретар Ігнатович та кандидат на військово-судові посади п. Котляревський...» [18, с. 65–76]. Уже пізніше,

перебуваючи в Київському військово-окружному суді, він наголошував, що «на 35 осіб складу суду українців було 5-6, в тому числі кандидат Міхновський (відомий адвокат та український діяч...) і Васильківський (небож відомого артиста-маляра Васильківського); признався до українства ще підпрокурор полковник Ясногурський» [19, с. 66].

Злочини проти держави та громадського порядку становили небезпеку для органів чинних влади та революційних змін загалом [20, с. 14]. Відтак, Генеральний секретаріат 13 листопада 1917 р. створив Комісію для охорони ладу в Україні (Комісію по охороні краю). До її складу увійшли представники окремих секретарств, зокрема військових, земельних, продовольчих, судових, національних справ. Комісію очолив товариш секретаря внутрішніх справ Леонід Абрамович (колишній суддя Житомирського окружного суду). Генеральний секретар був доповнений новими секретарствами (міністерствами), зокрема військових і судових. Першим секретарем судових справ став Михайло Ткаченко (УСДРП) [21, с. 15]. Він походив з Чернігівщини, навчався на юридичному факультеті Київського університету, працював адвокатом. Важливо відзначити, що М. Ткаченко належав до керівництва Революційної Української Партії (РУП), а пізніше став членом УСДРП. З початком Української революції він увійшов до правничої комісії Центральної ради, очолив Українське правниче товариство [22, с. 8].

Відповідно до ініціатив з розбудови українського судівництва, 2 грудня 1917 р. був створений Генеральний суд УНР, який складався з трьох департаментів: цивільного, кримінального й адміністративного (на основі Закону від 29 листопада 1917 р.) [23, с. 11]. Цей суд мав виконувати ті функції, які раніше виконував «Правительствующий Сенат в справах судових і в справах нагляду за судовими установами» [24, с. 158]. Члени Генерального суду отримали звання генеральних суддів і їх мала призначати Центральна рада. Закон про умови обсадження і порядок обрання суддів Генерального і апеляційних судів 22 грудня 1917 р. визначав процедуру обрання на посади суддів Генерального й апеляційного судів [25, с. 8]. При Генеральному суді створювалася прокуратура, яку очолював Генеральний прокурор. Згідно з «Завданнями Генерального секретарства в справах судових» керівник відомства, знову ж таки за російським зразком, виконував обов'язки Генерального прокурора [26, с. 315]. Генеральний суд повинен був підготувати регламент своєї роботи і подати Центральній Раді на затвердження [27, с. 497]. Генеральний суд виконував функції головного військового суду – до створення спеціалізованого військового суду [28, с. 15].

Судова реформа не викликала великого зацікавлення у представників Центральної ради. В інформації про засідання Малої Ради 23 грудня 1917 р., де з-поміж іншого розглядали судові законопроекти, йшлося: «депутатів мало, публіки теж обмаль, бо порядок дня для широкої публіки малоцікавий» [29, с. 63]. Саме тоді розглядали питання про склад суддів вищого суду Апеляційного та Генерального, а також про організацію прокурорського нагляду. Генеральний секретар судових справ М. Ткаченко наполягав, щоб по можливості обрати суддів якнайшвидше, бо «[діючі] судові палати вороже ставляться до постанов Української Республіки» [30, с. 88]. Після недовгих суперечок усі законопроекти прийняли в цілому з невеличкими поправками. Зауважимо, що це відбулося три тижні після ухвалення Закону про відмежування судових установ УНР, коли було створено три судові палати: Київську, Одеські і Харківську (вищі апеляційні інстанції) [31, с. 18]. Якщо повертатися до слів М. Ткаченка, то можемо припускати, що попри формальне створення судових палат, в них залишилися працювати багато осіб, які не підтримували українського національного руху й автономії [32, с. 323].

Серед ухвалених документів був Закон про умови обсадження і порядок обрання суддів Генерального та Апеляційного судів [33]. Законодавці визначили, що посади суддів і прокурорів Генерального та Апеляційного судів можуть займати особи з вищою освітою (але 3/5 складу присутніх членів Центральної Ради могли підтримати на вказані посади й осіб без вищої освіти) [34, с. 169]. Кандидатів до вищих судів Центральна Рада мала обирати таємним голосуванням звичайною більшістю голосів (крім ст. 1, де йшлося про освіту претендентів на займані посади) [35, с. 77]. Інший закон – Закон про прокурорський нагляд («прокураторського догляду») на Україні (23 грудня 1917 р.) передбачав посади прокураторів (старших прокураторів) при апеляційних й окружних судах. Всі прокуратори призначалися Генеральним секретарем судових справ [36, с. 176]. Посади прокурорів і товаришів прокурора при окружних судах скасовувалася. Загалом, прокуратура становила по факту окрему службу з наглядовими функціями в складі самого суду [37, с. 315]. Зауважимо, що військові прокурори і їхні помічники не проводили попереднього слідства, а здійснювали нагляд за дотриманням законом. Проте вони мали право бути присутніми на слідчих діях. Особи, які займали посади прокурорів і товаришів прокурора окружних судів залишалися поза штатом [38].

Відзначимо, що посада прокурорів була достатньо важливою. Отримуючи матеріали попереднього слідства, військовий прокурор був зобов'язаний вирішити, чи підлягає справа військово-судовій владі, чи проведене слідство у повному обсязі, чи потрібно передавати справу у суд, чи її можна вирішити у дисциплінарному порядку. У випадку неповноти проведеного слідства прокурор мав право скерувати справу на дорозслідування [39]. Змінювати порядок підсудності прокурор права не мав. Якщо командир погоджувався із висновком прокурора про те, що справа не підлягає розгляду військового суду, він готував відповідне розпорядження.

У IV Універсалі Центральної Ради Секретарство судових справ було перейменовано на Народне міністерство судових справ. Інколи, як синонім, вживалася назва Міністерство юстиції. Цю міністерську посаду продовжував обіймати М. Ткаченко, а з 25 березня до 29 квітня 1918 р. – Сергій Шелухин (УПСФ). Останній мав великий досвід роботи, як слідчий з особливо важливих справ в окружному суді, а також на посадах мирового судді і товариша прокурора. Водночас С. Шелухин займався викладацькою діяльністю, очолював Українську громаду в Одесі, а після створення Генерального суду увійшов до його складу [41, с. 8]. Головне завдання міністерства полягало у підготовці та проведенні судової реформи на засадах нового законодавства про судоустрій [42, с. 319]. У зазначений період провадилася українізація суду, зокрема Циркуляр № 2 про мову зобов'язував суди в «семиденний строк усунуть вивіски, написи, оповіщення і т.п. російською мовою і замінити українською» [43, с. 319]. На розгляд Центральної Ради 18 квітня 1918 р. надійшов законопроект про надання Генеральному Суду також функцій Головного Військового Суду щодо справ, вирішуваних на території УНР, але зважаючи на зміну політичної ситуації, він так і не був розглянутий.

Висновки. Отже, становлення правового регулювання організації та діяльності органів військової юстиції на початковому етапі Української революції було складним процесом, який відбувався в умовах важливих політичних подій. Однією з важливих завдань військової юстиції було забезпечення дисципліни в армії та боротьба із зловживаннями владою військовими чиновниками. Кроки Центральної Ради на початковому етапі Української революції були спрямовані на українізацію та демократизацію суду в Україні, розробку низки законопроектів, що мали окреслити судоустрій на засадах автономії. Однак, навіть проголошена у листопаді 1917 р. Українська Народна Республіка стала визнала чинним російське законодавство, за винятком випадків, коли це законодавство суперечило ухваленим законом Центральної Ради.

У початковий період Української революції було ухвалено низку законів та інших нормативно-правових актів, які визначали діяльність війська і лише опосередковано – військової юстиції. В українському військовому судочинстві на початку революції були закріплені принципи незалежності суддів від адміністрації, що забезпечувалося процедурою їх призначення; складного порядку їх притягнення до дисциплінарної відповідальності; відмови від інквізиційного типу кримінального процесу; відокремлення суду від обвинувачення (покладено на прокуратуру); поділу кримінального процесу на дві частини – слідство і власне суд; забезпечення обвинуваченим права на захист; гласності, усного й неперервного характеру судового розгляду тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вашакмадзе М. *Особливості військової юстиції: практичне керівництво*. Женева: DCAF, 2018. С. 2. (44 с.)
2. Терлюк І. *Історія держави і права України (Доновітній час): Навчальний посібник*. Київ: Атіка, 2006. С. 299. (400 с.)
3. Шаповал М. *Військо і революція (соціологічний нарис)*. Прага-Львів: Видавництво «Вільна спілка», 1923. С. 10. (24 с.)
4. Шаповал М. *Військо і революція (соціологічний нарис)*. Прага-Львів: Видавництво «Вільна спілка», 1923. С. 11.
5. Пилипчук В. Системні проблеми державотворення в Україні: історико-правовий вимір. Наукові праці факультету соціально-правових наук. 2018. С. 23–24. (С. 22–25).
6. *Вісти з Української Центральної Ради у Києві*. № 7. Травень (май) 1917.
7. *Вісти з Української Центральної Ради у Києві*. № 1. 19 березня 1917.
8. *Вісти з Української Центральної Ради у Києві*. № 3. Квітень 1917.
9. Судова влада в добу Української революції 1917–1921 рр. *Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку*. За ред. І. Усенка. Київ: Наукова думка, 2014. С. 317. (503 с.)

10. №56 [Документ, 27 червня 1917 р.]. *Українська Центральна рада: Документи і матеріали. У 2 т. Т. 1: 4 березня – 9 грудня 1917 р...* С. 133.
11. ЦДАВО України, ф. 1115 (Центральна Рада), оп. 1, спр. 2 (Комунікат Польського виконавчого комітету на Русі до УЦР з питань самостійності України, статут Канцелярії УЦР, 30.06.1917 – 30.09.1917), арк. 33–34зв. (132 арк.)
12. Биркович О. Принципи організації системи судоустрою в умовах національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право*. 2020. № 10(22). С. 10. (С. 8–15)
13. Кудлай О. *Законотворча діяльність народного міністерства судових справ Української Центральної Ради*. Київ: Інститут історії України НАН України, 2002. С. 7. (72 с.)
14. Грибенко О. Розбудова вітчизняної судової системи доби Української Центральної Ради (червень 1917 – квітень 1918 рр.): історичний аспект. *Історичні студії суспільного прогресу*. 2014. Вип. 1. С. 14. (С. 14–17)
15. Кудлай О. *Законотворча діяльність народного міністерства судових справ Української Центральної Ради*. Київ: Інститут історії України НАН України, 2002. С. 6.
16. Чуваков О. Кримінальне право в Україні. Автореферат на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова. Спеціальність: 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Харків, 2003. С. 11.
17. Глущенко С. Становлення законодавства про спеціалізовані судові органи у дорадянський період історії України. *Адвокат*. 2013. № 2(149). С. 32. (С. 31–35)
18. Киркиченко Ю. До історії українського військового судівництва. *За державність. Матеріали до історії Війська Українського*. Збірник 6. Каліш, 1936. С. 65. (С. 65–76)
19. Киркиченко Ю. До історії українського військового судівництва. *За державність. Матеріали до історії Війська Українського*. Збірник 6. Каліш, 1936. С. 66.
20. Кісілюк Е. *Кримінальне законодавство в період Українського державотворення (1917–1921 рр.)*. Автореферат на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія, кримінально-виконавче право. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2003. С. 14.
21. Грибенко О. Розбудова вітчизняної судової системи доби Української Центральної Ради (червень 1917 – квітень 1918 рр.): історичний аспект. *Історичні студії суспільного прогресу*. 2014. Вип. 1. С. 15.
22. Кудлай О. *Законотворча діяльність народного міністерства судових справ Української Центральної Ради*. Київ: Інститут історії України НАН України, 2002. С. 8.
23. Биркович О. Принципи організації системи судоустрою в умовах національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право*. 2020. № 10(22). С. 11.
24. ЦДАВО України, ф. 1115, оп. 1, спр. 1 (Постанови УЦР та її Комітету щодо затвердження інструкції про комісію для підготовки статуту автономії України, компетенцію та склад Комітету УЦР, склад Генерального Секретаріату та його статут, 11.05.1917 – 02.04.1918), арк. 158–158зв. (272 арк.)
25. Землянська В. *Кримінально-процесуальне законодавство Центральної Ради, Гетьманату Скоропадського та Директорії*. Автореферат на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Львівський національний університет імені Івана Франка. Спеціальність: 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень. Харків, 2002. С. 8.
26. Судова влада в добу Української революції 1917–1921 рр. *Судова влада в Україні: історичні витoki, закономірності, особливості розвитку*. За ред. І. Усенка. Київ: Наукова думка, 2014. С. 315.
27. № 236 [Закон Центральної Ради про утворення Генерального суду, 2 грудня 1917 р.]. *Українська Центральна рада: Документи і матеріали. У 2 т. Т. 1: 4 березня – 9 грудня 1917 р.* С. 497.
28. Грибенко О. Розбудова вітчизняної судової системи доби Української Центральної Ради (червень 1917 – квітень 1918 рр.): історичний аспект. *Історичні студії суспільного прогресу*. 2014. Вип. 1. С. 15.
29. № 23 [Інформація про засідання Малої Ради, 23 грудня 1917 р.]. *Українська Центральна рада: Документи і матеріали. У 2 т. Т. 2: 10 грудня – 29 квітня 1918 р.* С. 63.

30. № 37–38 [Матеріали засідань Малої Ради, 2–3 січня 1918 р.]. *Українська Центральна рада: Документи і матеріали. У 2 т. Т. 2: 10 грудня – 29 квітня 1918 р.* С. 88.
31. ЦДАВО України, ф. 2209, оп. 1, спр. 1, арк. 18.
32. Судова влада в добу Української революції 1917–1921 рр. *Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку.* За ред. І. Усенка. Київ: Наукова думка, 2014. С. 323.
33. *Вістник Генерального секретаріату Української Народньої Республіки.* 5 січня 1918.
34. ЦДАВО України, ф. 1115, оп. 1, спр. 1, арк. 169–169зв.
35. ЦДАВО України, ф. 1115, оп. 1, спр. 19, арк. 77.
36. ЦДАВО України, ф. 1115, оп. 1, спр. 1, арк. 176.
37. Судова влада в добу Української революції 1917–1921 рр. *Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку.* За ред. І. Усенка. Київ: Наукова думка, 2014. С. 315.
38. *Вістник Генерального секретаріату Української Народньої Республіки.* 5 січня 1918.
39. Яқуніна А., Дідух Ю. Суд і судочинство в УНР (1917–1918), доступно 2 жовтня 2023 року, <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/22788/1/309-310.pdf>.
40. Кудлай О. *Законотворча діяльність народного міністерства судових справ Української Центральної Ради.* Київ: Інститут історії України НАН України, 2002. С. 8.
41. Судова влада в добу Української революції 1917–1921 рр. *Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку.* За ред. І. Усенка. Київ: Наукова думка, 2014. С. 319.
42. Судова влада в добу Української революції 1917–1921 рр. *Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку.* За ред. І. Усенка. Київ: Наукова думка, 2014. С. 319.